

УДК 090.1:027.7(477.74-21):37.011.32(=353.1)“1890/1920”

О. Є. Музичко,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова,
вул. Єлісаветинська, 12, м. Одеса, 65082, Україна

«БІБЛІОТЕКА СТУДЕНТІВ-ГРУЗИНІВ МІСТА ОДЕСИ» У СКЛАДІ БІБЛІОТЕКИ НОВОРОСІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ОБСТАВИНИ ЗАСНУВАННЯ ТА ІСНУВАННЯ

Метою статті є висвітлення невідомого епізоду історії Новоросійського університету та його бібліотеки: існування наприкінці XIX – в перших десятиліттях XX ст. грузинської книгозбірні, сформованої одеськими грузинськими студентами та професорами. Книги зберігались в окремих шафах університетської бібліотеки, хоча і не складала її відділу. Наявність книг грузинської громади – єдиний факт в історії бібліотеки Новоросійського університету існування в її приміщенні етнічно-орієнтованої книгозбірні.

Ключові слова: бібліотека Новоросійського університету, грузинська книгозбірня, Одеса.

У 2010 році світ побачила книга автора цих рядків про історію грузинської громади Одеси, в якій значну увагу приділено діяльності грузинських студентів та професорів Новоросійського університету. Попри порівняну нечисленність грузинів в Одесі у XIX – на початку XX ст., в цій новаторській книзі очікувано не вдалося врахувати всі факти одеських сторінок історії цього народу. Подальша робота дозволила виявити додаткові дані, деякі з яких здаються особливо важливими. До таких фактів передусім належить існування наприкінці XIX – в перших десятиліттях XX ст. у бібліотеці Новоросійського університету окремої грузинської книгозбірні. Опубліковані, а відтак широкодоступні матеріали діловодства університету, передусім звіти, не зафіксували цей факт, що призвело до його відсутності в історіографії. Цей факт відбився лише в архівних джерелах, хоча і досить лапідарно, проте дозволяє систематизувати цей матеріал і дещо розгорнути найважливіші моменти за допомогою дотичних джерел.

Генеza студентської грузинської бібліотеки безпосередньо пов'язана з процесом консолідації одеських грузинів, зокрема молоді, у національне земляцтво, що стало можливим завдяки лібералізації суспільного життя після революції 1905 року. 15 жовтня 1907 року група студентів-грузинів (медичного факультету – В. Мдівані та Н. Клім'єв, фізико-математичного (природничого відділення) – І. Лолуа, юридичного – Григорій Єрмолайович Лагідзе та філолог І. Гоголашвілі) подали прохання до ради професорів про заснування грузинського земляцтва з метою «об'єднання грузинів на основі духовного спілкування та матеріальної взаємодопомоги» [7, арк. 53]. Засобами для досягнення задекларованої мети проголошувалися, окрім влаштування каси взаємодопомоги в рамках матеріальної взаємодопомоги, «влаштування лекцій, рефератів, вокально-інструментальних вечорів, з метою ознайомлення членів Земляцтва з рідною літературою та музикою, а також влаштування грузинської бібліотеки» в сенсі духовної взаємодопомоги [8, арк. 143]. Як бачи-

мо, завдання влаштування бібліотеки було виокремлено особливо. Бібліотекаря та скарбника обирали загальні збори земляцтва. Вони підпорядковувалися правлінню. На відміну від проекту вірменського земляцтва, грузинське не передбачало членства курсисток Одеських вищих жіночих курсів. Водночас вірменське земляцтво не ставило за мету влаштування власної бібліотеки. До речі, більшість інших національних та територіальних земляцтв таке завдання переслідували. Проте, настання політичної реакції зупинило процес заснування земляцтв, до якого спочатку досить прихильно поставилась професура. Згадка про бібліотеку у проекті статуту грузинського земляцтва не була лише задумом, а вже на той момент мала цілком реальне втілення. Про це свідчить розпорядження Правління університету бібліотекарю П. С. Шестерикову від 6 червня 1908 року про перенесення грузинської бібліотеки із будинку медичної лабораторії в одне з приміщень університетської бібліотеки. Правління університету передавало печатку з надписом грузинською мовою «Грузини – Студенти – Одеса» [14, арк. 1-2]. Згодом, зі слів студентів-грузинів, з'ясувався засновник цієї книгозбірні та причина перенесення книг саме з лабораторії: грузинська книгозбірня завдячувала своєму виникненню видатному професору-хіміку Новоросійського університету Василю Мойсейовичу Петріашвілі, якого в Одесі найчастіше називали Петрієв. Формувати грузинську книгозбірню він почав ще в студентські роки за допомогою своїх співвітчизників.

У 1865 році після закінчення семінарії Василь одним з перших серед молодих грузинів поїхав у пошуках вищої освіти до щойно відкритого Новоросійського університету, де вступив на юридичний факультет, а рік потому – перевівся на природниче відділення фізико-математичного факультету, який скінчив у 1870 році. У 1874 році він одержав ступінь магістра хімії і був обраний приват-доцентом кафедри технічної хімії. У 1877 році його визнали доктором хімії. З 1879 року він викладав на посаді екстраординарного професора, а з 1881 року – ординарного професора кафедри технічної хімії та технології. У 1900 році одержав звання заслуженого професора. У 1904-1908 роках був деканом фізико-математичного факультету. Кілька років викладав хімію в Одеському комерційному училищі.

Сучасники одноставно позитивно відгукувалися про людські якості В. Петріашвілі. Учень грузинського професора, пізніше завідувач одеської хімічної лабораторії, В. Гернет відзначав, що «любов до ближнього наповнювала все його життя та охоплювала всі його відносини до інших людей. Він був органічно не здатний гніватися. Його добродушність уживалася з різкою твердістю та стійкістю характеру. Не було такої сили, яка могла б зіштовхнути його зі шляху, яка примусила б його відступити від своїх принципів. Доброта В. М. Петріашвілі не спричиняла, як це часто буває, безхарактерності, яка так непомітно й легко стирає грані між добром та злом» [19]. М. Зелінський згадував, що «стикаючись з його особистістю, відчуваючи чистоту його серця та прямоту його характеру, завжди можна було знайти в ньому моральну підтримку та співчуття у важкі хвилини життя» [23].

Особливо тісний контакт В. Петріашвілі підтримував зі студентами-грузинами, які часто зверталися до нього за допомогою. За це він одержав прізвисько «грузинського консула» [26]. П. Мелікішвілі згадував, що «ми, молоді студенти, по приїзді в Одесу зовсім не мали життєвого досвіду та не знали, як влаштуватися у незнайомому місті, нам було важко визначитися – яким чином ми повинні були відвідувати лекції, тому що системи навчання в гімназії та в університеті різні, Петріашвілі у всьому допомагав нам. Він навідувався до кожного новоприбулого, з'ясував умови його проживання, допомагав знаходити підручники, давав настанови, як і з

чого треба починати навчання – коротше кажучи, він направляв нас на справжній шлях». В. Петріашвілі розповідав про своє навчання в університеті, про склад професури на різних факультетах і кафедрах, про можливість слухати всі без винятку лекції, про практику залучення студентів до наукової праці та про той захоплюючий інтерес, який з'являвся в процесі роботи в хімічній лабораторії під керівництвом О. Веріго [21, с. 24]. Про протегування професора грузинським студентам згадується в його листуванні [15, арк. 2]. Серед грузинських учнів В. Петріашвілі були К. М. Амїреджибі, згодом викладач технології сільськогосподарських продуктів у Тбіліському університеті, І. Л. Джандієрі – один з перших співробітників кафедри агрохімії, а з 1927 року завідувач цієї кафедри. На своїй батьківщині В. Петріашвілі був винятково популярний. Уже в студентські роки він опублікував у грузинській газеті «Дроеба» кілька оповідань про сільське життя Грузії. До нього зверталися по допомогу у вирішенні питань розробки корисних копалин та раціонального ведення сільського господарства Грузії. Він видав посібники грузинською мовою з виноробства та молочарства, за що Кавказьке товариство сільського господарства обрало його у 1902 році своїм почесним членом.

У революційних 1905-1907 рр. В. Петріашвілі активізував свою суспільно-адміністративну діяльність. У 1906 р. він був кандидатом від кадетської партії на виборах виборщиків до Державної Думи. В. Петріашвілі неодноразово виконував обов'язки ректора, належачи до найавторитетніших членів ліберальної групи. Разом з іншими ліберальними професорами В. Петріашвілі ініціював ліквідацію обмежень для євреїв при прийомі до університету, а також вільний допуск слухачів. В. Гернет вважав, що В. Петріашвілі «був ідеальним ректором і ніхто, можливо, не зумів би так добре, як він, підтримати спокій в університеті у цей тривожний час і так по-батьківськи ставитися до студентів» [19]. Однак адміністрація Одеської навчальної округи та права професура склали сильну опозицію грузинському ректорові, блокуючи всі його ініціативи.

Прогнозовану відставку він прийняв спокійно, більше переживаючи, за його словами, з приводу сумного стану університету: «всі місця нижчих службовців наповнилися членами Союзу Російського народу та всі ми перебуваємо під негласним наглядом і стежать за кожним нашим кроком і доносять куди слід» [15, арк. 11]. Бажаючи відновитись після втоми, викликані ректорськими обов'язками, В. Петріашвілі поїхав до Карлсбаду (нині Карлови-Вари у Чехії), де зненацька для сучасників помер 26 липня 1908 року. Поховання науковця в Одесі виявилось резонансною подією не тільки для місцевої грузинської громади [22]. В редакції провідних одеських газет надходили потоки телеграм та листів від груп студентів та курсисток з Балти, Євпаторії, Херсону та інших регіонів величезної Російської імперії.

Таким чином, хоча у численних некрологах професорові до його заслуг не зараховували влаштування книгозбірні для грузинських студентів, загальна характеристика діяльності вченого цілком відповідає цьому фактові. Фактично, саме він був засновником грузинського земляцтва в Новоросійському університеті, яке більш формалізувалося на початку ХХ ст. зусиллями низки студентів.

Очевидно, що перенесення бібліотеки з «володінь» В. Петріашвілі було викликано смертю популярного професора. Те ж саме архівне джерело повідомляє, що за В. Петріашвілі кожен студент-грузин вносив свою лепту в облаштування бібліотеки, даруючи книжки. Припустимо, що здебільшого це були книги на природничу тематику і здебільшого не грузинською, а російською та західноєвропейськими

мовами. Про виконання рішення Правління 1908 року дізнаємося з документів 1909-1910 років. 26 листопада 1909 року до П. Шестерикова звернулися з проханням про користування книгами та часописами з грузинської бібліотеки студенти першого курсу медичного факультету Микола Бежуашвілі та Петро Кавтарадзе, які до того ж хотіли перебрати на себе обов'язки завідуючого цією книгозбірнею замість Б. Хундадзе. З якого року Б. Хундадзе завідував бібліотекою, поки що не ясно. За відгуком П. Шестерикова, саме ці студенти мали найтісніше відношення до «приватної грузинської бібліотеки студентів-грузинів Новоросійського університету», що змушує звернути увагу на їх особистості. Усі походили з дворянських родин Кутаїської губернії, були випускниками Кутаїської чоловічої гімназії. Бежан Васильович Хундадзе (іл. 1) народився 11 травня 1886 року у місті Озургет, навчався на юридичному факультеті Новоросійського університету [2].

Микола Іванович Бежуашвілі (іл. 2) народився 30 травня 1886 року. У 1907-1909 роках навчався на юрфаці Санкт-Петербурзького університету, у 1909-1911 роках – на медфаці Новоросійського університету, звідки був звільнений, напевно, за те ж, за що, як достеменно відомо з особової справи, звільнили Петра Павловича Кавтарадзе (народився 19 грудня 1888 року) – участь у студентських протестах [1]. Окрім вище згаданих, про М. Бежуашвілі у нас немає відомостей. А от П. Кавтарадзе (іл. 3) вдалося досить звивистим шляхом повернутися до університету. В його особовій справі зберігся досить неординарний документ (принаймні мені не доводилося зустрічати в студентських справах щось подібне): у записці на ім'я ректора та жандармів він обіцяв не лише не брати участь у заворушеннях, але й перешкоджати їх виникненню. Йому повірили і восени 1912 року відновили в університеті. Однак під час війни у 1915 році він опинився на посаді лікаря в армії. У 1917 році – прийнятий на 5 курс медфаку вільним слухачем, а в наступному році зрештою отримав диплом [11].

П. Шестериков зазначав, що студенти-грузини користуються бібліотекою вільно, без особливих дозволів, але з відома завідуючого цією бібліотекою, який видає та приймає книги. Адміністрація університетської бібліотеки лише зберігає у себе ключі від кімнати, де розміщується грузинська бібліотека, і видає ключі лише завідуючому Хундадзе, який розпоряджається бібліотекою без відома адміністрації університетської бібліотеки [14, арк. 6]. Таким чином, бачимо, що грузинська книгозбірня уявляла з себе фактично автономний відділ у бібліотеці, хоча цей статус і не був ніяк офіційно оформлений. Напевно, саме для ліквідації цієї невизначеності 23 грудня 1909 року Правління наказало з'ясувати власників грузинської бібліотеки та звернутися до них з пропозицією забрати її. Проте, у рапорті 14 квітня 1910 року П. Шестериков проінформував, що власників грузинської бібліотеки як юридичних осіб не виявилось [14, арк. 9]. Опікуни бібліотеки – Бежуашвілі, Кавтарадзе та Хундадзе – брати її до себе на наважились, адже вона не була їх власністю. Вони повідомили, що за останні роки пожертви від грузинських одеських студентів припинилися, більш того, вони часто не повертали узяті ними книги назад до книгозбірні. На момент з'ясування власника книгозбірня уявляла з себе опечатані шафи з перев'язаними стосами книжок. Бібліотечна комісія рекомендувала очікувальний спосіб дій, внаслідок чого на початку травня 1910 року Правління запропонувало П. С. Шестерикову зберігати грузинські книжки до особливого розпорядження [14, арк. 10].

Сумну ситуацію з грузинською книгозбірнею слід пов'язати з кризовим станом одеської грузинської громади. Напевно, в цей час студентське земляцтво пережи-

вало не найкращі часи через політичні реакції, що перешкоджали діяльності студентських об'єднань та самоврядування загалом.

У тому ж 1909 році до П. Шестерикова звернулись з проханням про заснування власної книгозбірні вірменські студенти (від їх імені клопотав студент історико-філологічного факультету Олександр Мгебров, теж тісно пов'язаний з Грузією як уродженець Кутаїсі та випускник Тіфліської гімназії) [3]. Вони хотіли розмістити вірменську бібліотеку з двох шаф у загальне приміщення студентської бібліотеки. П. Шестериков запропонував розмістити її разом з грузинською та зробити доступною у часи користування студентською бібліотекою. На вірменів він покладав відповідальність за те, аби серед їх книг не було нелегальної літератури [14, арк. 11-12]. Жодних інших відомостей про подальший розвиток справи про заснування вірменської бібліотеки ми не маємо.

Натомість завдання заснування власної бібліотеки, а значить і спробу скористатися накопиченою книгозбіркою, переслідували ініціатори справи заснування грузинського національного товариства першої половини 1910-х років. Наприкінці 1912 року у канцелярію одеського градоначальника надійшло клопотання від імені грузинської громади Одеси від професора хімії Новоросійського університету П. Мелікішвілі, викладача гімназій історика С. Аваліані, лаборанта Я. Мосешвілі, помічника присяжного повіреного Михайла Миколайовича Джугелі, юриста Євсевія Ілларіоновича Ушверідзе та магістра фармакології Іовеля Григоровича Кутателадзе про відкриття в місті товариства «Сакартвело» (Грузія). До клопотання був доданий статут, згідно якому метою майбутнього грузинського товариства проголошувалося «приємне й корисне проведення часу», а основними формами діяльності – організація балів, маскарадів, дитячих вистав, створення бібліотеки тощо. Однак це клопотання було відхилено. Більш того, у 1913 році ледве уникнули покарання грузинські студенти, яких суд намагався звинуватити у заснуванні нелегального земляцтва, яке, серед іншого, напевно, опікувалось бібліотечною справою. Не дивно, що на початку 1914 року повторне прохання про заснування грузинського товариства знову було відхилено.

Нові обрії для грузинського національного руху відкрились лише у зв'язку з революційними подіями 1917 року і, як наслідок, було «реанімовано» грузинську «книжкову справу». У 1917 році Одеське Грузинське земляцтво було нарешті легалізовано. Його члени створили й домоглися затвердження статуту «Грузинського земляцтва при Новоросійському університеті», за яким була закріплена власна печатка. У статуті було записано, що земляцтво «засновується в Одесі поза стінами університету зі студентів-грузинів Новоросійського університету з метою загальноосвітньої і матеріальної допомоги товаришам». Членами земляцтва вважалися винятково студенти-грузини Новоросійського університету. Члени земляцтва платили внески. Керували справами земляцтва загальні збори й правління. Правління обиралося на один академічний рік. Воно складалось з п'ятьох членів, трьох кандидатів у члени правління й ревізійної комісії з трьох членів [9, арк. 56-60]. У 22 пункті статуту зазначалося, що правління завідує бібліотекою, а у примітці до пункту 27, що у бібліотечну касу надходить відсоток щорічного надходження в розмірі, визначеному загальним зібранням. Грузинське земляцтво мало свою окрему кімнату за адресою Петра Великого, 8 [27].

Наприкінці 1917 року давнє прагнення грузинів до національного самовираження було реалізовано у формі «Грузинського культурно-політичного товариства» на вул. Петра Великого, 8 [24]. З огляду на адресу товариства, можна стверджувати,

що базою для нього слугувало грузинське земляцтво. У 1918 році товариство збиралося в будинку університету або в приміщеннях інших грузинських організацій – грузинського військового секретаріату та Генерального консульства Грузії [20]. Очолили товариство В. Мікеладзе та секретар Г. Нозадзе.

Валеріан Олександрович Мікеладзе народився 10 квітня 1887 року в родині князя у селищі Кулаші Кутаїської губернії. Після закінчення Кутаїської гімназії у 1907 році він вступив на медичний факультет Новоросійського університету. В. Мікеладзе брав активну участь у громадському та студентському русі: у листопаді-грудні 1910 року був заарештований за участь у демонстрації. У 1911 році його виключили та заслали, але в грудні 1912 році поновили в університеті [4]. У 1914 році він все ж одержав звання лікаря. Під час Світової війни служив у лазареті при піхотній дивізії діючої армії. Диплом про закінчення повного курсу медичного факультету Новоросійського університету він одержав тільки в травні 1918 року [13]. Георгій Антонович Нозадзе (іл. 4) народився 23 квітня 1893 року у родині сільського священика Шорашанського повіту Кутаїської губернії. Випускник Кутаїського духовного училища, він навчався на фізматі Новоросійського університету [5].

Грузинське товариство не заявляло про себе активно у політичному плані, обмежившись лише протестом проти планів більшовиків розігнати Всеросійські Установчі збори [25]. Більш помітними були культурно-національні акції товариства. У квітні 1918 року у Драматичному театрі Грузинське товариство організувало благодійний концерт на користь грузинських демобілізованих солдатів і офіцерів Одеси.

У цьому ж місяці Грузинське товариство подало заяву з проханням про офіційну реєстрацію. Відповідно до статуту, метою Грузинського товариства проголошувалася культурно-освітня та політична діяльність. Як культурно-освітня організація товариство планувало влаштовувати лекції, концерти, реферати, вистави, передплачувати газети, книги, як політична – організувати політичні виступи, реагувати на політичні явища, встановлювати зв'язок з різними організаціями як в Одесі, так і в Грузії та в інших місцях. Товариство проголошувалося національною та безпартійною організацією. Автори статуту підкреслювали, що «у випадку, якщо яка-небудь постанова щодо політичного виступу викличе протест якої-небудь політичної фракції товариства, інші фракції виступлять від імені фракцій грузинського товариства». Товариство складалося з дійсних членів і членів-змагальників. Дійсним членом товариства міг бути будь-який грузин, мешканець Одеси, який платив членські внески 12 рублів на рік, а членом-змагальником – будь-який, хто надавав товариству матеріальну або моральну допомогу. Члени-змагальники платили внесок 5 рублів на рік. Безробітні члени звільнялися від внеску. Товариством керувало правління, яке обиралося на рік. Правління обирало зі свого середовища голову, товариша, секретаря й скарбника. У випадку ліквідації товариства його майно передавалося Грузинському земляцтву або аналогічній грузинській установі. 16 травня 1918 року статут товариства зареєстрували в Одеському окружному суді [16]. Приміщення товариства розташовувалось на вулиці Польській, 3. Грузинське товариство було тісно пов'язане з Генеральним консульством Грузії в Одесі і засідало в його приміщенні [18].

Найкориснішою ініціативою товариства було заснування посади спеціального кур'єра, який здійснював обмін інформацією між населенням Одеси та Грузії. Він відвідував грузинські міста Поті, Батумі, Сухумі, Горі, Тіфліс, Кутаїсі й повертався назад до Одеси. У січні 1919 року на честь свята Святої Ніни, покровительки Гру-

зії, товариство організувало літературно-драматичний ранок у театрі «Мініатюр» на Ланжеронівській, 24 [28].

У газетному повідомленні кінця 1917 року про роботу Грузинського товариства зазначалось, що в його приміщенні на вулиці Петра Великого, 8 знаходиться грузинська бібліотека-читальня, що працює щодня з 9 ранку до 9 вечора [24]. Однак архівна справа свідчить, що на той момент книги з грузинської книгозбірні бібліотеки Новоросійського університету так і залишалися на старому місці і відповідно не використовувались у читальні. Лише наприкінці 1918 року голова правління грузинського земляцтва Георгій Нозадзе звернувся з проханням до бібліотеки повернути майно земляцької бібліотеки (книги, шафи, стіл, стілець) [14, арк. 16].

Лише у 1919 році справа була завершена. На той момент до неї вже були причетні не лише Г. Нозадзе та В. Мікеладзе, але й інші члени земляцтва – Серапіон Бердзенішвілі та Михайло Чхеїдзе. Серапіон Олександрович Бердзенішвілі народився у 1893 році. Середню освіту отримав в Анапській гімназії Кубанської області. У 1914-1918 роках навчався на медичному факультеті Новоросійського університету [10]. Там само навчався з 1915 до 1920 року випускник Кутаїської дворянської гімназії Михайло Давидович Чхеїдзе (1892 року народження), який отримав вищу освіту у 1921 році вже у радянській Одеській медичній академії (іл. 5) [12].

Саме ці особи 17 червня 1919 року склали акт про те, що вони отримали з бібліотеки Новоросійського університету печатку з надписом грузинською мовою «Бібліотека студентів-грузинів міста Одеси» та у перекладі на російську мову, печатку грузинською мовою «Студенти-грузини міста Одеси», список студентів-грузинів, які користувалися бібліотекою, шафи з книгами грузинською та російською мовами всі з печатками «Бібліотека студентів-грузинів міста Одеси» [14, арк. 17].

На жаль, як вже зазначалося, ані реєстр книг, ані їх користувачі, окрім названих осіб, нам не відомі, як не відома і подальша доля грузинської книгозбірні. Напевно, якась частина книг потрапила до Грузії, решта – осіла у приватних бібліотеках, а частина – розпорощена у фондах двох провідних сучасних одеських наукових бібліотек та бібліотек інших міст та країн.

В будь-якому разі ясно, що завдяки увазі до культурно-національних потреб студентів з боку працівників бібліотеки Новоросійського університету та адміністрації університету загалом, грузинські студенти Одеси мали можливість довгий час зберігати свої духовні скарби, що водночас були одним з чинників їхньої національної консолідації. Таким чином, маємо приклад міжнаціонального порозуміння в одному з сегментів культурного середовища Одеси кінця XIX – початку XX ст., традиції якого мають бути збережені і тепер.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний архів Одеської області (ДАОО), ф. 45, оп. 5, спр. 929.
2. ДАОО, ф. 45, оп. 5, спр. 1420.
3. ДАОО, ф. 45, оп. 5, спр. 8560.
4. ДАОО, ф. 45, оп. 5, спр. 8763.
5. ДАОО, ф. 45, оп. 5, спр. 9536.
6. ДАОО, ф. 45, оп. 9, спр. 9 (1910).
7. ДАОО, ф. 45, оп. 11, спр. 26 (1907).
8. ДАОО, ф. 45, оп. 11, спр. 26 (1908).
9. ДАОО, ф. 45, оп. 11, спр. 26 (1917).
10. ДАОО, ф. 45, оп. 18, спр. 923.

11. ДАОО, ф. 45, оп. 18, спр. 1792.
12. ДАОО, ф. 45, оп. 18, спр. 3618.
13. ДАОО, ф. 45, оп. 18, спр. 2448.
14. ДАОО, ф. 45, оп. 24, спр. 14.
15. ДАОО, ф. 163, оп. 1, спр. 9.
16. ДАОО, ф. 635, оп. 1, спр. 365.
17. В Грузинском обществе // Одесские новости. – 1918. – 9 нояб.
18. В Грузинском обществе // Одесские новости. – 1918. – 30 нояб.
19. *Гернет В.* Памяти В. М. Петриева / В. Гернет // Вестн. виноделия. – 1908. – № 2. – С. 9-10.
20. Грузинское общество // Одесские новости. – 1918. – 23 янв.
21. *Кузнецов В. И.* Петр Григорьевич Меликишвили (Меликов) / В. И. Кузнецов, Н. В. Небиеридзе. – М., 1985. – 224 с.
22. *Лознгрин.* На похоронах Петриева / Лознгрин // Одесские новости. – 1908. – 9 авг.
23. Одесские новости. – 1908. – 30 июля.
24. Одесские новости. – 1917. – 24 дек.
25. Одесские новости. – 1917. – 31 дек.
26. Памяти В. Петриева (из воспоминаний о его жизни) // Одесский листок. – 1908. – 8 авг.
27. Среди грузин // Одесский листок. – 1918. – 24 янв.
28. Среди грузин // Одесский листок. – 1919. – 26 янв.

Надійшла 01.02.2013

Ілюстрації

*Іл. 1. – Хундадзе Бежан Васильович
(ДАОО, ф. 45, оп. 5, спр. 1420)*

*Іл. 2. – Безуашвілі Микола Іванович
(ДАОО, ф. 45, оп. 5, спр. 929)*

*Лл. 3. – Кавтарадзе Петро Павлович
(ДАОО, ф. 45, оп. 18, спр. 1792)*

*Лл. 4. – Нозадзе Георгій Антонович
(ДАОО, ф. 45, оп. 5, спр. 9536)*

*Лл.5. – Чхеїдзе Михайло Давидович
(ДАОО, ф. 45, оп. 18, спр. 3618)*

А. Е. Музычко,

кандидат исторических наук,
доцент кафедры истории Украины
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
ул. Елисаветинская, 12, г. Одесса, 65082, Украина

**«БИБЛИОТЕКА СТУДЕНТОВ-ГРУЗИН ГОРОДА ОДЕССЫ»
В СОСТАВЕ БИБЛИОТЕКИ НОВОРОССИЙСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА: ОБСТОЯТЕЛЬСТВА ОСНОВАНИЯ
И СУЩЕСТВОВАНИЕ**

Резюме

Целью статьи является освещение неизвестного эпизода истории Новороссийского университета и его библиотеки: существование в конце XIX – в первые десятилетия XX века коллекции грузинских книг, созданной и используемой одесскими грузинскими студентами и профессорами. Книги хранились в отдельных шкафах университетской библиотеки, хотя и не составляли её отдела. Существование в помещении библиотеки университета этнически-ориентированного собрания книг – уникальный факт в её истории.

Ключевые слова: библиотека Новороссийского университета, грузинское собрание книг, Одесса

O. Ye. Muzychko,

PhD (History), Associate Profesor
Department of History of Ukraine
Odesa I. I. Mechnikov National University
12, Yelisavetinska St., Odesa, 65082, Ukraine

**“THE LIBRARY OF GEORGIAN STUDENTS RESIDING IN ODESA”
AS A PART OF THE NOVOROSIISKYI UNIVERSITY LIBRARY: THE
CIRCUMSTANCES OF ITS FOUNDATION AND FUNCTIONING**

Summary

The article aims to illuminate an unknown episode of the history of Novorosiiskyi University and its Library dealing with the existence of the Georgian books collection created and used by the Georgian students and professors residing in Odessa at the end of the 19th century and the first decades of the 20th century. The books were stored in separate bookcases of the University Library without making its department. The existence of an ethnically oriented books in the University Library is presented as a unique fact of its history.

Key words: Library of the Novorosiiskyi University, Georgian collection of books, Odesa.